

כל המועדים

הלכות והליכות בענין "תפלת ערבית יום חול"

"לעולם יהא אדם זהיר בתפילת ערבית שנאמר (תהלים קמא ב), "תבון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב" (ברכות ו, ב).

תפילת ערבית

שם של תפלת ערבית שגור בפי כל הבריות תפלת "ערבית" והוא על שם הברכה הראשונה שבחתימתה "המעריב ערבים".

תקנה: יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית דכתיב בבראשית (כח יא) "ויפגע במקום ההוא וילן שם" ואין פגיעה אלא תפילה דכתיב (ירמיה ז מז) "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בך", והרי התפילה שהתפלל יעקב שם היתה בערב (ברכות כו, ב).

הטעם שתקן תפילת ערבית רק עכשיו

על פי הגמרא (שבת יא, א) שתלמידי חכמים אינם צריכים להפסיק מדברי תורה לתפילה, ולכך עד עכשיו היה יושב בבית המדרש של שם ועבר וגם בלילה לא נתן שינה לעיניו והיתה תורתו אומנותו כדאיתא במדרש וא"כ לא היה צריך להפסיק לתפלה אבל במקום ההוא שהיה בא בדרך ולא היה עוסק בדברי תורה ולכן ויפגע במקום התקין תפילת ערבית (מעשה רוקח הובא בטעמי המנהגים תפלת ערבית רלו).

חובת תפילת ערבית

תפילה זו מעיקר הדין אינה חובה (ברכות כו, ב), **והטעם:** לפי שנתקנה כנגד אברים וחלבים, שאינם מעכבים בכפרת הקרבן (רש"י שבת ט, ב).

טעם אחר: לפי שלפעמים שכבר גמרו האברים להתעכל ביום ואין צריך להקטירם בלילה (שטמ"ק ברכות כו, א, עיין שעה"צ רלו ד, משנ"ב רלו א).

טעם אחר: לפי ששקעה החמה על יעקב ב' שעות קודם זמנה, כמבואר (חולין צא, ב) נמצא שאף שהיה לילה כשיעקב התפלל, מכל מקום הם היו שעות של יום ולכן תפילת ערבית רשות (בן יהודה ברכות כו, ב).

למעשה תפילת ערבית התקבלה אצל כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם כחובה (רמב"ם תפילה פרק א הלכה ו). **והטעם שקיבלהו כחובה:** לפי שבתני כנסיות שלנו מצוים בשוב ואין כל כך מורח להתקבץ למנין כפי שהיה בזמן הגמרא שבתני כנסיות שלהם היו בשרה (יעב"ץ).

סדר תפילה - נוסח ספרד "שיר המעלות", "ה' צבאות" וכו', ח"ק בנוסח ספרד אומרים לפני תפילת ערבית מזמור (תהלים קלז) "שיר המעלות הנה ברכו" (משנ"ב רלו ס"ק ב), והטעם: לפי שכתוב בגמ' (ברכות ד,

א) אדם בא מהשדה ועדיין לא הגיע זמן ק"ש אם רגיל לקרוא קורא משמע שצריך לקרות ק"ש מתוך דברי תורה (משנ"ב שם, א"ר רלו ד).

טעם אחר: לפי שמובא בפוסקים (או"ז בשם תשובות הנאונים, כל בו) שאין להפסיק בין הקדיש לברכו מכאן שיש להקדים קדיש לברכו, ומכיון שאין אומרים קדיש אלא א"כ אמרו פוסקים לפניו לכן אומרים מזמור תהילים (א"ר רלו א, הנה"ת הרה"ש ויטאל תפילת ערבית).

טעם אחר: מפני שמשמרת המלאכים שבתחילת הלילה אומרים פסוקים אלו (סידור תפילה למשה להרמ"ק ע"פ דברי הוהר"י ויחי דף רלא ב).

הטעם שבחרו דווקא במזמור זה (לבוש קלב)

משום שכתוב בו מענינו של זמן (קלד א) "ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בית ה' בלילות" (מחצית השקל רלו בשם הא"ר רלו א).

טעם אחר: לפי שכתוב (שם ב) "שאו ידכם קודש וברכו את ה'" (אלהי רבא רלו ד, הביאו המשנ"ב רלו ס"ק ב).

פסוקי "ה' צבאות" (תהילים מזח) "ה' צבאות אשרי אדם" (שם פד יג) "וה'

הושיעה" (שם ב י) (האר"י היה אומר רק ג' פסוקים אלו שער הכוונות דף ב).

אמרו פסוקים אלו: פסוק ראשון אברהם אמר, פסוק שני יצחק אמר, ופסוק שלישי יעקב אמר לכן ר"ת יענינו ביום קראנו עם עי"ן של יעננו הם אותיות יעקב (בן איש חי פרשת פקודי אות ב, בשם הרמ"ק).

הטעם שאומרים ג' פעמים ג' פסוקים אלו לפי שאמרו בירושלמי (ברכות פרק ה הלכה א) ששלושת הפסוקים אלו לעולם לא יזוּוּ מפיו של אדם מפני שכל בטחוננו בפסוקים אלו שה' יתברך עמנו משגב לנו והוא יעננו ביום קוראנו (ערוה"ש רלו ב).

ועוד מובא בשם המדרש דאמר רבי עקיבא כל האומר ג' פסוקים אלו מובטח לו שאינו ניזוק ואני ערב בדבר (בשמים ראש, סידור אוצר התפילות תפילת ערבית לחול).

"יומם יצווה ה'.. ובלילה שירה עמי" (תהילים מב ט).

יש הנוהגים: לומר גם פסוק זה, **והטעם:** מפני שכתוב בו ענין הלילה "ובלילה שירה עמי" (ערוה"ש רלו ב).

הטעם שמוספים פסוקים "מי יתן מציון" (תהילים יד ז), "ותשועת צדיקים מעוזם בעת צרה" (שם לו ט) לפי שהלילה הוא משל לצרות (זמן חושך) ולכן מתחננים לפני ה' שיהיה מעוּוֹינוּ בעת צרה (ערוה"ש רלו ב).

הטעם שלא נשתרש לומר מזמורים ופסוקים אלו בכל המקומות

לפי שהיו נוהגים להתפלל מנחה וערבית בזה אחר זה וכבר אמרו קרבנות "ואשרי" קודם מנחה ואם כן נחשב שכבר למד גם קודם ערבית (סידור צלותא דאברהם, ליקומי מהרי"ח תפילת מוצ"ש, עין א"ר שם ז).

חצי קדיש - הטעם בחצי קדיש

כיון שנהגו לומר פסוקים ומזמורים קודם התפילה לכן אומרים קדיש.

טעם אחר: אומרים ח"ק אחרי פסוקים אלו על פי סוד וסמכו הפסוקים אלו דאי אפשר לומר קדיש ללא אמירת פסוקים קודם.

הטעם שאומרים ח"ק ולא קדיש שלם בדרך קדיש הנאמר אחר פסוקים

לפי שפסוקים אלו נאמרים בדרך תחינה ולא בדרך לימוד לגמרי (עין פמג"ד נה מ"ז א ד"ה והנה).

והוא רחום (תהלים פח לח)

הטעם שתקנו לומר "והוא רחום" בתחילת תפילת ערבית

לפי שבשחרית ומנחה יש קרבן תמיד שמכפר, אבל ערבית שאין לה קרבן תמיד שמכפר תקנו לומר "והוא רחום" לבקש שברחמיו יכפר לנו עוון (אבודרהם תפילת ערבית, טור רלו א).

טעם אחר: על פי המדרש (שהש"ר רב פרשה א סו"פ ט) לעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עוון, לפי שתמיד של שחר מכפר על עוונות שנעשו בלילה, ותמיד של בין הערביים מכפר על עוונות שנעשו ביום, ולפי שבאותן שחרית ומנחה היו מקריבים תמידין והיו מכפרין ובזמן שהיה בית המקדש קיים היו התמידים מכפרים ועכשיו שחרב ואין לנו אל התפילה הקדימו לתפילת ערבית והוא רחום (כל בו סימן כח, ב"י רלו א).

טעם אחר: לפי שהיו נוהגים בעבר לחשוש שמא במשך היום חטאו ולכן הנהיגו לספוג מלקות (כעין המלקות שהיו נוהגים להלקות ב"ד) ומספר המלקות הוא ל"ט ולכן בשעת ההלקאה אומרים שלוש פעמים פסוק "והוא רחום", והטעם כיון שבפסוק זה י"ג תיבות וכשאומרים ג' פעמים עולה ל"ט מילה עבור כל הלקאה, וכיון שלאחר המלקות היו מתחילים להתפלל תפילת ערבית אמרו שוב פסוק זה, והטעם: כיון שבמלקות שספגו עכשיו התכפרו העוונות ובאו אם כן לומר פסוק זה שיש בו גם הכרה של כפרת עונות (טור רלו, ב"י שם משנ"ב רלו ס"ק א).

טעם אחר: שכל היום אדם חוטא ובערב צריך אדם לבקש כפרה על חטאו (שבלי הלקט מט).

טעם אחר: לפי שבליילה שולטים המזיקים שנקראים אף, חמה ומשחית, ועל ידי אמירת פסוק זה בכוונה מבטלים כוחם של המזיקים אלו, ושלושת המזיקים האלו מרומזים ב"והוא רחום": א "ולא ישחית" – משחית, ב "והרבה להשיב אפו" זהו אף, ג "ולא יעיר כל חמתו" זו חמה (מטה משה תכד).

פסוק "ה' הושיעה המלך יענינו" (תהלים ב ז) הטעם שאומרים פסוק זה:

אחר שהתפללנו שיציל ה' אותנו מהאף וחמה אומרים ה' הושיעה היינו השם יב"ק היוצא מר"ת של יעננו ביום קראנו וכו'" (קב הישר לג).

טעם אחר: לפי שהפסוק "והוא רחום" מסתיים ב"ולא יעיר כל חמתו" רצו לסיים בדבר טוב "ה' הושיעה המלך יעננו" (ויצבר יוסף ה, א).

"ברכו"

הטעם באמירת ב"ברכו" איתא במדרש, היה אחת יש ברקיע כשהוא יום או [חקוק] אמת במצחה ויודעים המלאכים שהוא יום, ולערב אמונה במצחה, ויודעים המלאכים שלילה הוא ובכל פעם אומרת "ברכו את ה' המברך" כלומר עת לכס לומר שירה ביום ובלילה ולכן אומרים בלילה כמו ביום (א"ר רלו ב בשם מטה משה שפב).

טעם אחר: לפי שעיקר ברכו לא ניתקן אלא על ברכת התורה, וכיון דבברכות התורה אומרים ברכו, אומרים גם בפריסת שמע, שהרי ברכת אהבת עולם היא ברכת התורה (תשב"ץ ח"ב סימן י"ב) [וזה הטעם שלא תקנו לומר "ברכו" במנחה לפי שאין שם ק"ש].

ברכת "מעריב ערבים"

ברכת מעריב ערבים היא הברכה הראשונה משתי ברכות שלפני ק"ש (ברכות יב, שו"ע רלו א), **פותחת ב"ברוך", הטעם:** משום שהיא ברכה ארוכה וכלל הוא שכל ברכה ארוכה פותחת בברוך (ערה"ש רלו ב).

הטעם שאומרים "מעריב ערבים" בלשון רבים

לפי שכתוב (שמות יב ז) "בין הערבים" ביאור לפי שבכל יום יש ב' ערבים, א. עריבת השמש שהיא ביאתה תחת הארץ. ב. ביאתו בבוקר באורו הנראה בעבים (אבודרהם ערבית בשם החכם ר' אברהם בן עזרא).

"בורא יום ולילה גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור"

הטעם שמזכירים "חושך מפני אור" שהוא היום בלילה כדי להזכיר מידת יום בלילה, כמו שמזכירים מידת לילה ביום כשאומרים "יוצר אור ובורא חושך" כדי להראות שאל אחד בראם ויצרן ועשאו (ברכות יא, ב, מעדני יו"ט ברכות שם א' ד, ערה"ש רלו ב).

סיום הברכה - "ה' צבאות" וכו' "אל חי וקים תמיד"

נוסח ספרד אין אומרים פסוק זה, **והטעם:** לפי שאין זה מעין החתימה, ומכללי הברכות שסמוך לחתימה צריך להיות מעין החתימה (טור רלו בשם אחיו רבינו יחיאל דיותר טוב מנהג ספרד).

הטעם שבני אשכנז מסיימים כן אע"פ שאין זה מעין החתימה סמוך לחתימה (טור רלו א) לפי שנחשב מעין החתימה סמוך לחתימה שאנו מתפללים ש"ה' ימלוך לעולם ועד" ויקיים הפסוק (זכריה יד ז) "והיה לעת ערב יהיה אור לנו וחושך לשונאי ה'" והוי קצת מעין החתימה סמוך לחתימה (טור שם, משנ"ב רלו ס"ק ב).

הטעם שאומרים "ה' צבאות" משום שהוי גם מעין החתימה דכתיב (עמוס ד יג) "עושה עיפה ושחר ה' צבאות שמו" (א"ר רלו ג, משנ"ב שם ס"ק ב).

ברכת "אהבת עולם"

הטעם שהברכה שניה בשחרית פותחת ב"אהבה רבה" וברכה השניה בערבית פותחת ב"אהבת עולם"

לפי שנחלקו בגמרא רב יהודה אמר שמואל אמר אהבת רבה ורבה ורבנן אמרי אהבת עולם והגאונים הכריעו לומר שחרית "אהבת רבה" ובמעריב "אהבת עולם" (טור פ א).

הטעם שאינה פותחת ב"ברוך"

לפי שהיא סמוכה לחברתה ברכת "מעריב ערבים" וכלל הוא שכל ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך (טור רלו א, משנ"ב שם ס"ק ב).

קריאת שמע

כשם שמצווה לקרוא קריאת שמע בבוקר מצווה לקרוא בערב שנאמר (דברים ו ז) "ובשכבך ובקומך", והטעם: כדי לקבל עלינו עול מלכות שמים ויחדו יתברך, והטעם שפעמיים ביום ובלילה, בבוקר להועיל לכל מעשנו שביום, ובלילה למשמרת מחשבותינו ומעשנו כל הלילה (רמב"ם פ"א מהלכות ק"ש הלכה א).

הטעם שמקדימים ק"ש של ערבית לתפילה שמו"ע

כדי להסמיך גאולה לתפילה שהוא מצווה גדולה ויש בו ענין על פי סוד (לבוש רלו).

פרשת ציצית

מזכירים יציאת מצרים בלילות אע"פ שלילה אינו זמן ציצית דכתיב "וראיתם אתו וזכרתם" מ"מ אומרים פרשה זו בלילה מפני פרשת יציאת מצרים שבה (ברכות משנה ה רש"י שם).

ברכת "ואמונה כל זאת"

ואמונה היא הברכה ראשונה מתוך השתיים שאחרי ק"ש של ערבית (ברכות יא, א, משנ"ב רלו ס"ק ג)
תקנו לומר ברכה זו על הגאולה העתידית שאנו מאמינים ומקווים שיקיים לנו הבטחתו ויגאלנו בקרוב (רש"י ברכות יב, א ד"ה שנאמר).

הטעם שאינה פותחת ב"ברוך"

לפי שסמוכה לחברתה ברכת "אהבת עולם" וקריאת שמע אינה נחשבת כהפסק וכלל הוא שכל ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך (ירושלמי ברכות פרק א בסוף הגמרא, הטור רלו א, משנ"ב רלו ס"ק ג).

הטעם ששינו מהנוסח שאומרים בבוקר "ויציב ונכון" אף ששתיהם אותו תורף ברכות

לפי שרצו להזכיר אמונה בלילה אף שכל הברכה נתקנה על הגאולה שעבר [יציאת מצרים] אלא שתיבת "אמת ואמונה" לרמוז שאנו מאמינים שכמו שנאל אותנו ממצרים יגאל אותנו מיד שונאינו (פרישה רלו ה).

"מי כמוך" (שמות טו יא): פסוק זה נאמר בשירת הים, והטעם שמזכירים רק את הפסוק "מי כמוך" מכל השירה: לפי שיש בו יחוד ה' והוא עיקר השירה (צילתא דאברהם).

צורת אמירתם

נהגו בני אשכנז להפסיק קודם אמירת "מי כמוך" וכן קודם אמירת "ה' ימלוך לעולם ועד", והטעם: על פי דעת הפוסקים שאדם המוציא אחרים ידי חובתם אסור לו להוציא פסוקים בעל פה, ובזמן רוב הציבור לא ידע להתפלל וכשהגיעו לפסוק לא יכלו להוציאם ידי חובה ולכן כשהגיע השליח ציבור לפסוקים אלו שתק והקהל אומרו אותו כל אחד ואחד בפני עצמו (תוס' ישנים יומא ע, א ד"ה ובעושר טור מה) ואף שבזמן הזה שכולם מתפללים ולא מוציא החזן ידי חובה מכל מקום נשאר המנהג.

טעם אחר: לפי שפסוקים אלו של גאולה נהגו לומר כולם יחד כעין מה שנהגו לומר בקריאת מגילת אסתר פסוקים של גאולה בקול (ביאור הגר"א תרצ"ט).

"ונאמר כי פדה ה'"

הטעם שבשחרית תקנו פסוק "גאלנו ה' צבאות" ובלילה פסוק "כי פדה ה' את יעקב" לפי שביום אנו מבקשים שיגאלנו וזה לשון גואלינו, ובלילה כבר גאלנו ופדאנו מיד חזק ממנו שהם הגוים לכן אנו אומרים "כי פדה ה' את יעקב" (אבודרהם).

ברכת "גאל ישראל"

הטעם שאומרים "גאל ישראל" לשון עבר ולא לשון עתיד

לפי שהברכה נתקנה על הגאולה שהייתה ולא על הגאולה העתידית כבשחרית (טור רלו א, משנ"ב רלו ס"ק ג).

ברכת "השכיבנו"

הטעם שבערבית תיקנו ברכה נוספת לברכת "אמת ואמונה" ולא תקנו בשחרית ברכה נוספת אחר "אמת ויציב": לפי שבלילה צריך שמירה גדולה יותר מפני המזיקים לכן הוספו עוד ברכה (בגדי שרד עמוד י).

הטעם שתקנו ברכת "השכיבנו": תקנו לומר ברכה זאת במצרים כשה' הכה את בכורי מצרים, פחדו ישראל והיו מתפללים שישמור אותם ה' ויקיים הבטחתו לשמור אותם.

הטעם שמסיימים "ושמור צאתנו ובואנו" כדי שיהיה מעין החתימה סמוך לחתימה (טור רלו א).

הטעם שמסמיכים גאולה לתפילה

דאמר ר' יוחנן (ברכות ד, ב) "איזהו בן עולם הבא הסומך גאולה של ערבית לתפילת ערבית" (שעה"צ רלו ד).

הטעם שלא נחשב "השכיבנו" להפסק בין גאולה לתפילה שהרי קיימא לן בר' יוחנן שצריך לסמוך גאולה לתפילה גם בתפילת ערבית.

משום שנחשב כגאולה אריכתא, ביאור משום שהיא נתקנה במכת בכורות כנ"ל ולכן הוי מענין הגאולה (טור רלו א, ב"י ד"ה ואע"ג, משנ"ב שם ס"ק ג).

ביאור אחר: לפי שברכת השכיבנו היא הגאולה אריכתא להתחנן לפני הקב"ה שכמו שנאלנו ממצרים והצילנו מכמה מקרי ופנעים רעים כן ישמרנו מכל דבר רע ומפחד בלילות וכן היא הגירסא בנוסח ספרד כן תשמרנו (סדר היום).

הטעם שחותם "שומר עמו ישראל לעד"

לפי שלילה צריך שמירה מן המזיקים (טור רלו א, משנ"ב רלו ס"ק ג), שיש להם רשות לחבל שנאמר (תהילים קד ב) "בו תרמוש כל חיתו יער".

"שומר עמו ישראל אמן"

נוסח ספרד: מסיימים "אמן" כמו ברכת "בונה ירושלים" בברכת המזון (שו"ע רלו ד), **והטעם:** לפי שהוא סילוק ברכות (שבלי הלקט).

חצי קדיש

הטעם שאומרים חצי קדיש לפני שמו"ע [והרי קימ"ל שאין להפסיק בין גאולה לתפילה (עיין ברכות ד, ב)].

כיון שתפילת ערבית היא רשות אומרים חצי קדיש כדי להפסיק בין גאולה לתפילה להראות שערבית אינה צריכה סמיכה (מטה משה, שלמי גיבורים ברכות ב, ב, סידור רב עמרם תוס' ברכות ד, ב ד"ב דאמר).
טעם אחר: כדי להפסיק בין ברכות קריאת שמע שהם חובה, לתפילת ערבית שהיא רשות (עין בתוס' ברכות ד, ב ד"ה דאמר).

שמו"ע

"ה' שפתי" תפילת שמו"ע מתחילה בפסוק "ה' שפתי תפתח" כשחרית, **והטעם שלא אומרים פסוק "כי שם ה'" כמו בתפילת מנחה,** כדי לסמוך גאולה – ברכת השכיבנו שנקראת ברכת גאולה לשמו"ע (ספר תשב"ץ קטן רכו, משנ"ב קיא ס"ק ד).

"שלוש רב" שים שלום"

בני אשכנז נהגו לומר "שלוש רב", הטעם שאומרים "שלוש רב" ולא "שים שלום" כמו בשחרית

לפי שנכלל בברכת "שים שלום" כל ברכת כהנים והיו כעין המשך לה ולכן אומרים "שים שלום" רק בתפילה שיש בה ברכת כהנים [שחרית מוסף], ולכן אומרים שים שלום במנחה של תענית, גם במנחה של שבת אומרים "שים שלום" משום שקראו בתורה ובה נאמר "כי באור פניך נתן לנו תורת חיים" (הגה"מ על סדר התפילה לרמב"ם).

חזרת הש"ץ

"אין שליח ציבור חוזר התפילה" (שו"ע רלו א) [כמו בשחרית ובמנחה].

הטעם שאין חוזרים על התפילה בתפילת ערבית לפי שתפילת ערבית אינה חובה, וחזרת הש"ץ נתקנה כדי להוציא את מי שאינו יודע להתפלל ואם יחזור ערבית הוי ברכה לבטלה משום שאין את מי להוציא ידי חובה שהרי אינה חובה (רמב"ם תפילה פ"ט, משנ"ב שם ס"ק א).

ואפילו לגאונים שסוברים שאם התפלל פעם אחת הוי חובה, אין חוזר הש"ץ ממה נפשך אם בקיא אינו צריך לחזור בעבורו, ואם אינו בקיא לא התפלל ולא התחייב כלל ופטור (רשב"א בתשובות ח"א סימן קפג).

ואף על פי שקיבלו עליהם תפילת ערבית כחובה מכל מקום לא חזק המנהג לשוויה חובה כדי להטריח את הציבור לומר חזרת הש"ץ (לחם חמודות דף לב פ"ד אות לב הביאו אליה רבא רלו ג).
טעם אחר: משום העם שבשדות שלא יתאחרו יותר ותקנה לא זוה ממקומה (רוח חיים להגר"ח פאלאזי רלו).

נפילת אפים: אין נופלים על פניהם לאחר ערבית (רמ"א רלו א), **והטעם:** על פי קבלה (אנור רלו הביאו כה"ח רלו ג, ד"מ אות ב, לבוש רלו ב).

טעם אחר: כיון שתפילת ערבית היא רשות לכן לא הטריחו בה ליפול על פניו (אורחות חיים הלכות תפילה).

הטעם למנהג בני ספרד באמירת פסוקי "יהי שם" (תהילים קיג ב) קודם קדיש לפי שאין אומרים קדיש אלא אחר אמירת ג' פסוקים לכן אומרים פסוקים תחילה (עיין מנהגי אלג'יר). **טעם אחר:** לפי שאין חזרת הש"ץ בערבית ופסוקים אלו במקום חזרת הש"ץ (מנחת אהרן פראדו כלל כ יב).

"ברכו בתרא" - הטעם שאומרים עוד "ברכו" בסוף התפילה

בשביל המאחרים שהפסידו "ברכו קמא", **מנהג בני ספרד** לאומרו אף אם אין מאחרים, **והטעם:** על פי האר"י שמעם אמירתו על פי סוד ולא רק מחמת מי שלא שמע (מסכת סופרים יו, כה"ח רלו ב).

"ברכו" קודם "עלינו לשבח", מנהג בני ספרד: לומר את ה"ברכו" קודם "עלינו", **והטעם:** כדי שיאמרו הציבור שבת מסוים לאחר ברכו ולא תהיה אמירת ברכו לבטלה (סידור מקורי התפילה ערבית).

אמירת מזמורים אחר התפילה

מנהג בני ספרד לסיים את התפילה במזמורי תהילים "מזמור לדוד ה' רועי" (תהילים כג) "ולמנצח בגנינות" (תהילים סז). **והטעם:** משום שיש אומרים שצריך לומר תחנונים גם אחר תפלת ערבית (טור ס"ס רלו בשם רב שר שלום גאון שכך מנהג בבל), וכן כתב הרמב"ם (ספ"ז הלכות תפילה) "המתחנן אחר תפלת ערבית הרי זה משובח".

טעם אחר: על פי הגמרא שיש לאדם לשהות מעט אחר התפילה כדי שלא יהא כפורק משאוי מעליו (מאירי ברכות לב, א).

"שיר למעלות אשא עיני" (תהילים קכא)

הטעם באמירת מזמור זה לפי שמזמור זה מסוגל לשמירה ולילה הוא זמן שצריך שמירה מחמת המזיקים המתפשטים בעולם ומזמור זה מסוגל לשמירה (רמ"ק הובא בסידור הגאונים תפילת ערבית קדיש ב).

טעם אחר: לפי שמוזכר בו (פסוק ו) "יומם השמש וירח בלילה" שהוא מענינו של שמירה בלילה (פירוש עמק דבר בסידור צילותא דאברהם).

קדיש אחר מזמור זה

הטעם באמירת קדיש אחרי מזמור זה: כדי לקיים ולחזק את השמירה הנגרמת על ידי אמירת מזמור זה (תפלה למשה הרמ"ק).